אמרי שמואל

ויחי

פניני תורה ומוסר מדרש והלכה
על פרשת השבוע

נערך ונילקט מתוך השיעור השבועי
מפי בנן של קדושים האדמו"ר
הרב שמואל שמעון טולידאנו שליט"א

יו"ל ע"י בית המדרש מוסדות התורה והחסד "בית מאיר"
ע"ש כ"ק מרן האדמו"ר הצדיק הגה"ק רבינו מאיר אבוחצירא זיע"א
אשדוד תשפ"ג

©
כל הזכויות שמורות
למכון להוצאת ספרים
שעל ידי מוסדות התורה והחסד
"בית מאיר"
ע"ש כ"ק מרן האדמו"ר הצדיק
הגה"ק רבינו **מאיר אבוחצירא** זיע"א
רחוב העצמאות 39
רובע הסיטי אשדוד
מייל : sisat2@gmail.com
לפרטים: 058-4150707

כל המעוניין להקדיש את החוברת להצלחה, לרפואה או לעלוי נישמת,

ניתן לפנות ל:058-4150707

. . . . . .

לקבלת החוברת

במייל או בוואצפ, ניתן לשלוח הודעה

במייל- sisat2@gmail.com | בווצאפ: 058-4150707

ואלה יעמדו
על הברכה

חוברת זו מוקדשת

לברכתו ולהצלחתו של
ברוך ארביב הי"ו
ומשפחתו הי"ו
שהקב"ה ימלא את כל משאלות
ליבו לטובה ולברכה ויזכו
לבריאות איתנה ופרנסה טובה
שפע ברכה מזל והצלחה בכל
מעשה ידיהם, אמן.

הקללה נתפסת גם במקלל

כתוב בתורה (מז כח) "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה".

בפרשת השבוע התורה מספרת לנו על פטירתו של יעקב אבינו. ואומרת התורה שיעקב אבינו חי מאה ארבעים ושבע שנים, ואומר רבי יעקב בעל הטורים (בראשית מז כח) שאדם שקילל אדם אחר וקללתו התקיימה הקללה חייבת להיתפס גם על המקלל ולא רק על המקולל, ולומדים זאת מיעקב אבינו, רחל אמנו גנבה את התרפים של אביה ויעקב אבינו לא ידע מזה, וכשרדף לבן אחרי יעקב ואמר לו למה גנבת את אלוהי, אמר לו יעקב (לא לב) "עם אשר תמצא את אלוהיך לא יחיה", מי שגנב את האלוהים שלך ימות, ואומרים רבז"ל (ב"ר עד ט והובא ברש"י בראשית לא לב) שמאותה קללה מתה רחל בקיצור ימים ופחתו מחייה שלושים ושלוש שנים, שהמילה 'יחיה' בגימטרייה שלושים ושלוש, ויצחק אבינו חי מאה ושמונים שנה וגם יעקב היה צריך לחיות את אותו מספר שנים, אבל בגלל שפחתו חייה של רחל בגלל קללתו, לכן נפחתו גם מחייו של יעקב גם שלושים ושלוש שנים ולכן יעקב אבינו חי מאה ארבעים ושבע שנים.

החולה הראשון בעולם

התורה מספרת על יעקב אבינו שקודם שנפטר היה חולה וכמו שנאמר (מח א) "הנה אביך חולה", ואומרת הגמרא (בבא מציעא פז א) שהראשון בעולם שהיה חולה היה יעקב אבינו, ועד יעקב אבינו לא היה מושג של חולי ומתי שהגיע זמנו של האדם למות היה מתעטש נופל ומת, ובא יעקב לפני הקב"ה ואמר - ריבונו של עולם, אדם מת מן העולם בפתע בלי שיצווה את בני ביתו ובלי שיברך את בניו, לכן בבקשה ממך שאדם כיוון שהגיע זמנו למות שיהיה קודם חולה כמה זמן, כדי שבני ביתו יכינו את עצמם לכך שהוא עומד למות ויהיה להם זמן להיפרד ממנו, א"ל הקב"ה ליעקב - יפה ביקשת, חייך

ממך אני מתחיל, שנאמר (בראשית מח א) "הנה אביך חולה", ומאז בשעה שאדם מתעטש אומר לו לבריאות חיים טובים, כי עד יעקב בשעה שאדם מתעטש היה נופל ומת.

העיקר הוא הסוף

שלמה המלך אומר (קהלת ז ח) "טוב אחרית דבר מראשיתו", ובא שלמה המלך ללמד אותנו שהכל תלוי בסוף ואם הסוף הוא טוב הכל טוב, ולכן אל לו לאדם להסתכל על הרגע שבו הוא נמצא בין טוב ובין רע אלא מה נהיה בסופו של הדבר, כי אם ההתחלה היתה טובה והסוף היה רע מתברר למפרע שהכל היה רע, אבל אם ההתחלה היה נראית רע והסוף היה טוב, מתברר למפרע שכל הרע היה לטובה.

אדם שהיה עשיר רוב חייו ובסוף חייו נהפך לעני ואביון זהו צער גדול מאוד, אבל אדם שרוב חייו היה עני ובסוף חייו נהפך לעשיר זו ברכה גדולה כי הסוף הוא העיקר, יעקב אבינו היו לו הרבה מאוד צרות במשך חייו, מעשיו מלבן מדינה וכן משעה שנלקח ממנו יוסף הצדיק היה יעקב אבינו בצער גדול, אבל בשעה שירד יעקב למצרים וראה את בנו יוסף שהוא שלם בגופו ושלם בצדקותו, היה יעקב אבינו בשמחה גדולה מאוד שראה כל בניו צדיקים ויוסף מלך והיה דואג לכל מחסורם, ואומר רשב"י (זוהר ח"א קפ א) וז"ל (בתרגום) 'אמר רבי אבא, רמז לו הקדוש ברוך הוא שהרי כשנאבד ממנו יוסף היה בן שבע עשרה שנים, וכל אלו הימים שנשארו שלא ראה את יוסף בכה על אותם שבע עשרה שנים, וכמה שהיה בוכה עליו, הקדוש ברוך הוא נתן לו שבע עשרה שנים אחרות שהתקיים בארץ מצרים בשמחה בכבוד ובשלימות הכל, בנו יוסף היה מלך וכל בניו היו לפניו, אותם שבע עשרה שנים היו חיים אצלו ומפני כך היה בן שבע עשרה שנה כשנאבד ממנו'. מבואר שכל אותם שבע עשרה שנים שחי יעקב במצרים הם היו עיקר חייו ולא היה בהם לא צער ולא יצר הרע אלא מעין עולם הבא, ועל זה נאמר הפסוק באיוב (ח ז) "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד".

וכך לפעמים יהודי בא עליו איזה

דבר ונראה לו שהוא דבר רע, אבל כשחולף הזמן הוא רואה שהצער וההפסד לא היה רע אלא טוב, אברהם אבינו מי שהיה מסתכל עליו מהצד באותה תקופה היה נראה שיש לו רק רע, זרקו אותו לכבשן האש ועד גיל מאה לא זכה לבנים, אבל אם מסתכלים על הסוף של אברהם אבינו רואים שזכה לכל הברכות, כמו שנאמר (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, ומאברהם אבינו יצא עם ישראל.

וגם לעם ישראל היו הרבה זמנים של צער ושל צרות גדולות וגלות הגוף והנפש, אבל אנו מתנחמים באחרית הימים ששם מובטח לנו שיתקיימו בנו כל הברכות הטובות.

וכך אנחנו מתפללים "הטיבה אחריתנו מראשיתנו", שאם נגזר עלינו היפך הברכה שהיא תהיה קודם והברכה תהיה בסוף, שהקב"ה ייטיב לנו את האחרית יותר מן הראשית.

שהרי היה צריך יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, והקב"ה ריחם עליו והביא לו את כל הצער הזה ע"מ שבסופו ירווה נחת מכל בניו ונכדיו וירד למצרים בכבוד גדול, ולכן אומרת לנו התורה (בראשית מז כח) ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, שעיקר חייו של יעקב אבינו היו בשבע עשרה השנים האחרונות של חייו שראה את כל בניו מאוחדים ושלמים.

ויחי הם היו עיקר חייו

רבי יעקב בעל הטורים (בראשית מז כח) אומר שעיקר חייו של יעקב אבינו היו שלושים וארבע שנים, שבע עשרה השנים הראשונות משנולד יוסף עד שנלקח ממנו, ושבע עשרה השנים האחרונות כשהיה בארץ מצרים שמח עם כל בני ביתו, והוא מה שאומרת לנו התורה 'ויחי יעקב' שהמילה 'ויחי' בגימטרייה שלושים וארבע.

יעקב מברך את בניו לפני פטירתו

התורה מספרת לנו על הברכות שבירך יעקב אבינו את כל אחד מבניו לפני פטירתו, "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר

יקרא אתכם באחרית הימים" (מט א)

ואומר המדרש (פסחים נו א, ב"ר צט ה) שביקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו השכינה, שביקש לגלות לבניו מה עתיד לעבור עליהם במשך כל הגלויות עד שיבוא מלך המשיח.

גילוי הקץ

ואומר רבינו החפץ חיים שביקש לגלות להם מתי יבוא במדויק מלך המשיח, ומתי תהיה מלחמת גוג ומגוג ואת סדר כל הגלויות עד ביאת המשיח, וכן רצה לומר לבניו שהם עתידים להיות בגלות מצרים במשך מאתיים ועשר שנים, ואחר כך לצאת ממצרים ולהיות נודדים במדבר במשך ארבעים שנה ואחר כך להיכנס לארץ ישראל, ואחרי ארבע מאות ושמונים שנה משיכנסו לארץ ישראל יבנה בית המקדש הראשון, ויהיה בית המקדש הראשון קיים במשך ארבע מאות ועשר שנים, ואחר כך יבוא נבוכדנצר מלך בבל ויחריב את בית המקדש הראשון וכל עם ישראל ילכו לגלות בבל ויהיו שם במשך שבעים שנה, ואחרי שבעים שנה יחזרו מגלות בבל ויבנו את בית המקדש השני על ידי עזרא הסופר, ובית המקדש השני יהיה קיים ארבע מאות ועשרים שנה, ואחר כך יבוא טיטוס מלך רומא ויחריב את בית המקדש השני ועם ישראל ילכו לגלות למשך אלפיים שנה, ובמשך כל הגלויות שגלו עם ישראל כמה רצחו ושחטו הגויים ביהודים קהילות שלימות של יהודים רק בגלל שהם יהודים ובלי שום סיבה, וכל זה רצה יעקב אבינו לגלות לבניו אבל נסתלקה ממנו השכינה ונסתלקה ממנו רוח הקודש.

חשש יעקב לאמונת בניו

ואומרת הגמרא (פסחים נו א) "אמר רבי שמעון בן לקיש... ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלום יש במיטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו (דברים ו ד) שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך

אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שחשש יעקב שמא אחד מבניו נפגמה אמונתו בבורא עולם ולכן אינו ראוי לשמוע מה יהיה באחרית הימים, ומיד אמרו כל בניו של יעקב אבינו - שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד, שהרי ישראל זהו יעקב ואמרו לו - תשמע ישראל אבא, ה' הוא האלוקים שלנו וה' הוא אחד וכולנו מאמינים בבורא עולם, מיד נענה יעקב ואמר - ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

וממשיכה שם הגמרא "אמרי רבנן היכי נעביד [כיצד נעשה] נאמרוהו לא אמרו משה רבינו [מצד אחד אי אפשר לאומרו כיוון שלא כתבו משה רבינו בתורה], לא נאמרוהו אמרו יעקב [ומצד שני אנו צריכים לאומרו שהרי אמר אותו יעקב אבינו], התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי [לכן תיקנו חכמים ומר ברוך שם וכו' בלחש]".

סוד מן המלאכים

המדרש (דב"ר ב לו) אומר, שכשעלה משה רבינו לשמים כדי להוריד את התורה, היה שומע שהמלאכים בשמים אומרים בכל רגע "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וכשירד מהר סיני גילה בסוד לעם ישראל שהמלאכים אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, לכן אמר משה אל תגידו ברוך שם כבוד מלכותו אלא בלחש כי הוא סוד שראיתי אצל המלאכים.

אומר המדרש משל לעבד של מלך שנכנס לאוצרות המלך, וראה שם טבעת עם יהלום מאוד יקר, וגנב העבד את הטבעת עם היהלום ונתן אותה מתנה לאשתו, ואמר העבד לאשתו - בבקשה ממך, כשאת מתקשטת בטבעת היקרה הזו התקשטי בה רק בסתר כדי שלא יגלה המלך שגנבתי את הטבעת, כך אמר משה רבינו לבני ישראל - אמרו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אבל אמרוהו בלחש, כדי שלא יתגלה שסיפרתי לכם מה המלאכים אומרים בשמים, אבל ביום הכיפורים שאנו

דומים למלאכים אנו יכולים לומר ברוך שם וכו' בקול.

שלא להכנים לייאוש

ואומר המדרש שהסיבה האמיתית שנסתלקה השכינה מיעקב אבינו בשעה שבא לגלות את הקץ היא משום שאם היינו יודעים את כל אורך הגלויות והסבל שאנו עתידים לעבור היינו כבר מתייאשים מן הגאולה.

ועכשיו אנו נמצאים אחרי כל הגלויות, וכל מה שכתוב בנביאים שיהיה באחרית הימים מתקיים בדורות שלנו, ועכשיו אין הגאולה תלויה אלא בעם ישראל שיעשו תשובה.

שתי סוגי גאולות

ואומר אור החיים הקדוש (בראשית מט יא) שיש שתי אפשרויות איך יבוא מלך המשיח, או מתוך כבוד גדול לעם ישראל או על ידי שח"ו יישפך הרבה דם בעם ישראל, והדבר תלוי עד כמה עם ישראל קרוב לקב"ה, ואם עם ישראל התרחקו מאוד מהקב"ה הרי כשיגיע זמן הגאולה יבואו ח"ו גזירות קשות על עם ישראל וישפך הרבה דם מעם ישראל, אבל אם יתקרבו לקב"ה ותהיה להם אמונה בבורא עולם ויעסקו בלימוד התורה, הגאולה תבוא בכבוד גדול כמו בני מלכים.

יעקב אבינו בירך את יהודה שמיהודה ייצא משיח בן דוד, ואמר יעקב ליהודה - (מט יא) "כיבס ביין לבושו ובדם ענבים סותו", ואומר האור החיים הקדוש שיעקב אבינו רמז את ענין הגאולה בברכה של יהודה, שכיבוס הוא לשון של התחדשות ויין רומז לתורה הקדושה כמו שכתוב (שה"ש ב ד) "הביאני אל בית היין", א"כ או 'כיבס ביין לבושו' שהגאולה תבוא בזכות שלומדים תורה וקרובים לקב"ה, או חלילה 'ובדם ענבים סותו' שיישפך ח"ו הרבה דם.

פרשת ויחי סתומה היא

בתורה ישנן פרשיות פתוחות ופרשות סתומות, וכותב השולחן ערוך בהלכות ספר תורה (יו"ד ערה ב), שפרשה סתומה היא

פרשה שמתחילה באותה השורה שהסתיימה הפרשה הקודמת, ואילו פרשה פתוחה הכוונה היא שהיא מתחילה בשורה חדשה, אבל גם בפרשה סתומה שמתחילה באותה שורה שבו הסתיימה הפרשה הקודמת צריך להשאיר רווח המספיק לכתיבת תשע אותיות לפחות, אבל הפרשה היחידה בתורה שאין רווח כלל בינה לבין הפרשה הקודמת היא פרשת ויחי.

כל הזמנים הם טובים

ושואלים רבותינו ז"ל מדוע פרשת ויחי היא פרשה סתומה?

אלא אומר הרב הקדוש השפת אמת זצוק"ל - שהטבע בעולם הוא שאדם שעברו עליו ייסורים וצרות ובעיות, ואחרי כמה זמן הגיע לו זמן של ברכה והצלחה, הוא יכול לחשוב שיש זמנים רעים ויש זמנים טובים, ובהתחלה כשהיו לו דאגות וייסורים היה הזמן הרע ועכשיו כשהוא מצליח הוא זמן טוב, אבל צריך האדם לדעת שאין דבר כזה זמן רע אלא כל הזמנים הם של ברכה וגם הזמן שהיו לו ייסורים היה זמן טוב, אלא שרק יותר מאוחר יתגלה שהוא טוב אבל באמת כבר מההתחלה הוא היה זמן טוב.

חלק ב

הצרות הן הכנה לטובה גדולה

וזאת אנו לומדים בפרשת השבוע שלנו, שיעקב אבינו היו לו הרבה מאוד צרות מעשיו ומלבן ומדינה ומשעה שנלקח ממנו יוסף היה בצער גדול אבל בסוף התגלה שכל הזמנים הקשים והצרות שעברו על יעקב אבינו הם לא היו זמנים של קללה, ובסוף התברר שכל הזמנים היו לטובה רק שבאותה שעה לא ראו את הטוב אלא את הייסורים והצער, אבל עכשיו מתגלה שהכל היה טובה וברכה שהקב"ה הוריד את יוסף למצרים כדי שיעקב אבינו ירד למצרים בכבוד גדול, ויוסף יפרנס את יעקב ואת כל האחים שלו ובני ביתם.

ולכן פרשה זו סתומה, כי אם היה הפסק בין הפרשה שלנו לפרשיות

הקודמות היה אפשר לחשוב שליעקב אבינו היו שני זמנים זמן של קללה וזמן של ברכה, ולכן התורה לא עשתה הפסק כלל בין הפרשה שלנו לפרשיות הקודמות, כדי שנדע שהכל דבר אחד וכל מה שעבר על יעקב אבינו מהתחלה ועד הסוף הכל היה ברכה גדולה מאוד.

הרב מבריסק זצ"ל אומר - דע לך, שכל מה שהגויים עושים בעולם הכל הוא רק בשביל עם ישראל, ויש דברים שאנחנו יכולים לראות כבר מעכשיו ויש דברים שיהיה אפשר להבין רק בביאת המשיח, אבל האמת היא שכל מה שהגויים עושים הוא רק בשביל שתהיה מכך טובה וברכה לעם ישראל.

וסיפר הרב מבריסק זצ"ל, שהצאר הרוסי ברוסיה החליט לסלול מסילות ברזל של הרכבת הטרנס סיבירית שתחצה את כל אורכה של רוסיה ממזרח למערב לאורך שמונת אלפים וחמש מאות ק"מ, וההחלטה הזו הייתה דבר שאף אחד לא הבין, למה לבזבז כל כך הרבה כסף על פרויקט שהוא לא כלכלי בעליל, והיו הפועלים עובדים בכפיה בקור גדול ובשלג במשך שנים רבות עד להשלמת המסילה, ואחרי שלושים ושש שנים מאז שסללו את מסילת הברזל והתחילו הרכבות לנסוע פרצה מלחמת העולם השנייה, והנאצים התחילו לכבוש מדינה אחרי מדינה והיה פחד גדול ליהודים, ובאו בחורים מישיבת מיר לקונסוליה של יפן וביקשו אשרות כניסה ליפן, והקונסול היפני חסיד אומות העולם סמפו סוגיהרה כתב אשרות כניסה לכל בחורי הישיבה, ועלו לרכבת הטרנס סיבירית והגיעו ליפן לעיר שנחאי ושם המשיכו ללמוד תורה וכך ניצלו מהשואה, הרב מבריסק עמד ואמר - עכשיו אנו מבינים למה הצאר הרוסי סלל את המסילות של הרכבת, ובזמנו אף אחד לא הבין אבל הקב"ה הכניס לו את המחשבה הזו לראש, והקדים הקב"ה רפואה למכה כדי שאנחנו נינצל מידיהם של הנאצים ימ"ש.

הסד של אמת

"ויקרבו ימי ישראל למות, ויקרא

לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי, ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: ושכבתי עם אבותיי, ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, ויאמר אנכי אעשה כדברך" (מח כט-ל)

התורה מספרת לנו שיעקב אבינו כשראה שעומד להתקרב זמן פטירתו מן העולם, קרא ליוסף וביקש ממנו שלא יקבור אותו במצרים, וזהו חסד ואמת שחסד שעושים עם המתים נקרא חסד של אמת, כי כשעושה חסד לאדם חי אולי הוא מצפה לגמול, אבל חסד שעושה עם המת לא מצפה לתמורה בחזרה.

להיקבר דווקא בארץ ישראל

ויעקב אבינו לא רצה להיקבר במצרים כי בקבורה באדמת ארץ ישראל יש ענין גדול, וכמו שאומרת הגמרא (כתובות קיא א) "אמר רב ענן כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח".

ולכן יהודים לאורך כל הדורות מסרו נפש לזכות להיקבר בארץ ישראל, ואומר המדרש שבזמן תחיית המתים אלו שקבורים בארץ ישראל יקומו ראשונים, ואלו שקבורים בחו"ל רק אחרי ארבעים שנה.

ואין תחיית המתים בחו"ל אלא רק בארץ ישראל, וכל אלו שמתו בחו"ל הקב"ה עושה להם מחילות ומביאם לארץ ישראל ויקומו לתחיה בארץ ישראל.

למה היה צריך להשביע

ויעקב אבינו השביע את יוסף שיקבור אותו במערת המכפלה, ולכאורה למה היה צריך להשביע את יוסף ולא הספיק שביקש ממנו?

אלא הגמרא (סוטה לו ב) מספרת שהיה חוק במצרים שמי שיודע הכי הרבה שפות אותו ממנים למלך על מצרים ופרעה ידע שבעים שפות, וכשפרעה בא למנות את יוסף למושל הוא שאל אותו כמה שפות אתה יודע לדבר? וירד המלאך גבריאל ולימד את יוסף שבעים שפות, ואז התחיל יוסף לדבר בלשון הקודש ופרעה

לא ידע לשון הקודש, וביקש פרעה מיוסף שישבע לו שלא יספר לאף אחד שהוא יודע שפה אחת יותר ממנו ונשבע לו יוסף, וכשנפטר יעקב וביקש יוסף לעלות ולקברו במערת המכפלה אמר לו פרעה - אתה אל תעלה, אמר לו - אבל אבא השביע אותי, אמר לו פרעה - נעשה לך התרת נדרים ושבועות, אמר לו יוסף - א"כ כשאתה עושה לי התרת נדרים ושבועות יש לי עוד שבועה אחת שאני רוצה להתיר, והיא מה שנשבעתי לך לא לספר שאני יודע עוד שפה אחת יותר ממך, מיד אמר לו פרעה אל תעשה התרת נדרים עלה וקבור את אביך כאשר השביעך.

שמא יש בליבך עלי

ועוד אומר המדרש שיעקב היה צריך להשביע את יוסף שיעלה לקבור אותו במערת המכפלה, מכיוון שחשש יעקב אבינו שמא יש בליבו של יוסף עליו על שקבר את אימא שלו בדרך ולא במערת המכפלה, לכן אמר יעקב ליוסף ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל, על"י ר"ת ע'שיו ל'בן י'וסף התכוננתי לשלוש צרות אבל על רחל שתמות בדרך לא ידעתי.

יש שכר לפעולתך

ועוד מבאר רש"י (מח ז) אמר לו יעקב ליוסף מה שקברתי את רחל בדרך בבית לחם היה זה על פי הקב"ה, מכיוון שראיתי ברוח הקודש שעתידין בני ישראל ללכת לגלות, וכשיצאו מארץ ישראל יעברו דרך קבר רחל בבית לחם ויתפללו בו, ורחל תבכה ותתפלל על עם ישראל והקב"ה אומר בזכות רחל תבוא הגאולה, (ירמיה לא יד-טז) "כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים, רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו: כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו מארץ אויב: ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם", וכשיחזרו בני ישראל מן הגלות יעברו דרך קבר רחל ורחל תקום מקברה ותקבל את בניה החוזרים מן הגלות.

מי אלה שאינם ראויים לברכה

"וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם" (מח ח ט) והתורה מספרת שיוסף הצדיק בא עם שני בניו מנשה ואפרים, ויעקב אבינו שואל את יוסף מי אלה? אומר רש"י (שם, תנחומא ויחי ו) הרי ידע יעקב מי הם א"כ למה שאל מי אלה? אלא שראה יעקב ברוח הקודש שעתידין לצאת מהם רשעים שמאפרים יצא ירבעם בן נבט ואחאב המלך וממנשה יצאו יהוא ובניו שהיו גם כן רשעים גדולים, ולכן אמר לו מי אלו שלא ראויים לברכה כי עתידין לצאת מהם רשעים, אמר לו יוסף אבא אני רואה שגם צדיקים גדולים יצאו מהם, כמו יהושע בן נון וגדעון השופט ומיד חזרה רוח הקודש לשרות על יעקב ובירך אותם.

שיכל את ידיו

והתורה מספרת שיוסף הצדיק העמיד את שני בניו לפני יעקב אבינו, את מנשה הבכור לצד ימין של יעקב ואת אפרים הצעיר מצד שמאל של יעקב, אבל אומרת לנו התורה שיעקב אבינו שיכל את ידיו והניח את יד ימין על ראש אפרים הצעיר ואת יד שמאל על ראש מנשה הבכור, ויוסף חשב שיעקב טעה, אמר לו יעקב (מח יט) "ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגויים".

לקרוא על שמות של צדיקים

ויעקב אבינו מברך את אפרים ומנשה וייקרא בהם שמי ושם אבותיי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ, כמו הדגים שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת עליהם, ואמר להם יעקב שהברכות יתקיימו בהם רק כל עוד תיקראו לילדים שלכם שמות וייקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק.

אהדות בין אחים

ואומר רבינו החפץ חיים שהטעם שבגללו מברכים את הבנים בכל

הדורות שיהיו כמו אפרים ומנשה, משום שהברכה הכי גדולה לאבא ולאימא היא כשהם רואים שיש אחדות ואהבה בין האחים וזו הנחת רוח הגדולה ביותר לשיכולה להיות להורים, ומבריאת העולם לא הייתה אחדות ואהבה בין אחים אלא תמיד הייתה קינאה ושנאה בין אחים.

אדם הראשון שני בניו קין והבל היה בניהם קינאה עד שקם קין ורצח את הבל אחיו, אברהם היו לו שני בנים יצחק וישמעאל, וישמעאל שנא את יצחק, יצחק היו לו שני בנים יעקב ועשיו, ועשיו שנא את יעקב, יעקב היו לו שנים עשר בנים ועשרה מהם היו שונאים את יוסף הצדיק.

אבל כשבא יעקב ובירך את אפרים ומנשה, ובירך את אפרים הצעיר שממנו יצאו מלכים ואת מנשה הבכור הוא בירך שייצאו ממנו שרים בכל זאת מנשה שמח ולא קינא באחיו הצעיר, כי אמר מנשה ליעקב - סבא, כשאח שלי מבורך גם אני מבורך, וכששמע כך יעקב אבינו התפעל מאוד ולכן אמר - כל אבא שבא לברך את בניו יברך אותו 'ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה', כמו שהייתה ביניהם אחדות כך תהיה ביניכם אחדות.

בכלל מאתיים מנה

רש"י אומר שיעקב בירך את אפרים שממנו יצאו מלכים ואת מנשה הוא בירך שייצאו ממנו שרים, ושואל רבינו החפץ חיים מפני מה כשאבא בא לברך את בניו יברכם שיהיו גם כאפרים וגם כמנשה, הרי בכלל מאתיים יש מאה א"כ למה צריך להוסיף וכמנשה הרי בכלל מלכים יש שרים?

אלא אומר החפץ חיים שמנשה שמח בחלק שלו ולא קינא באפרים, ולכן אמר יעקב שכל אבא שבא לברך את בנו יאמר ישימך אלוקים כאפרים שייצא ממנו מלכים ויוסיף וכמנשה, כי אם לא יהיה שבע בברכה כל מה שיהיה לו לא שווה כלום כי תמיד ירגיש חסר, לכן יוסיף וכמנשה שיהיה שמח בחלקו.

לברך הבנים בכל ליל שבת

יש ספר קדוש בשם מעבר יבוק, ושם כתוב שבכל ליל שבת כל אבא יברך את ילדיו ויאמר את הנוסח הזה שבירך יעקב את נכדיו ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, ויאמר את ברכת הכוהנים ויניח יד ימין על ראש בנו, כי בכף היד יש ארבע עשרה פרקים כמניין יד, וביחד עם כף היד עצמה יוצא חמש עשרה כנגד חמש עשרה תיבות שיש בברכת הכוהנים, ויש כח גדול לאבא לברך את ילדיו בכל ליל שבת קודש.

וסיפר רבינו הקדוש החפץ חיים, שכל מה זכה להיות גדול בתורה רק בזכות שבכל ליל שבת היה הולך שעה ברגל בשלג, כדי לזכות לנשק ידי אימו ולקבל ממנה ברכה.

סגולה שלא ללמוד מהגויים

כתב בספר אוזניים לתורה - שיעקב אבינו ראה ברוח הקודש שעם ישראל יהיו הרבה זמן בגלות, ולכן אמר יעקב שכל אבא יברך את הילדים שלו ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, כי אפרים ומנשה גדלו בארץ טמאה ובכל זאת לא למדו ממעשיהם של הגויים אלא נשארו בקדושתם, ולכן כל אבא יברך את בניו שיהיו כמותם ולא יושפעו מהגויים שסביב.

להכיר הסרונות עצמו

התורה מספרת על הברכות הנשגבות שברך יעקב אבינו כל אחד ואחד מבניו לפני פטירתו מן העולם, ובכל ברכה וברכה שברך יעקב גנוזים רמזים עצומים על כל אשר יארע עם כל שבט ושבט לדורי דורות עד ביאת גואל צדק.

ושואלים רבותינו ז"ל לכאורה אם נתבונן בפסוקים נראה שיעקב לא בירך את כל בניו, וחלק מבניו לא רק שלא בירך אלא נתן להם דברי תוכחות כמו ראובן שאמר לו יעקב דברי תוכחה (מט ד) "פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חיללת יצועי עלה", וכן שמעון ולוי הוכיח אותם על שהרגו את אנשי שכם שאמר להם (מט ה) "שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם"?

כשמכיר את חסרונותיו יודע מה לתקן

אלא אומר רבינו החפץ חיים שהברכה הגדולה ביותר לאדם היא שהוא מכיר את עצמו, ויודע את התכונות שיש לו ואת המעלות ואת החסרונות של עצמו, ועל ידי שמכיר את מעלותיו ואת חסרונותיו אז הוא יודע מה הוא צריך לתקן ובאילו מעלות להשתמש על מנת לתקן, ועל ידי כך יכול להיות אדם יותר טוב לשמים וגם לבריות, אבל אם אדם לא מכיר את החסרונות של עצמו לא ידע מה הוא צריך לתקן ויישאר לנצח עם חסרונותיו, לכן יעקב אבינו כשבא לברך את בניו אמר להם גם דברי תוכחה ומוסר, כי זו הברכה הכי גדולה לאדם שאדם יכיר גם את חסרונותיו ועל ידי כך ידע מה הוא צריך לתקן וכך חייו יהיו יותר טובים ומבורכים.

בזכות שהודה זכה יהודה למלכות

וכשהגיע תורו של יהודה בירכו יעקב ששבטו יהיה שבט המלוכה של עם ישראל, ונאמר בתוספתא (ברכות פ"ד הל' טז) "אמר להן רבי עקיבא מפני מה זכה יהודה למלכות?

מפני שהודה במעשה תמר שאמר 'צדקה ממני'", ולכן בירכו יעקב אבינו שיזכה למלוך על ישראל עד ביאת מלך המשיח, שנאמר (מט י) "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה", וכן בירכו יעקב אבינו ואמר לו "יהודה אתה יודוך אחיך ידך בערף איביך ישתחוו לך בני אביך" (מט ח), ואמרו חז"ל שבזכות שיהודה עמד בניסיון גדול מאוד ולא הייתה לו קשיות עורף שלא להודות, זכה שיעקב אבינו בירכו באותה מידה, שיזכה לכך ש"ידך בעורף אויבך" תזכה תמיד לנצח את אויביך.

המדרש אומר שעם ישראל נקראים "יהודים" בזכות שיהודה, שהודה ולא בוש ולכן זכה שכל עם ישראל נקראים "יהודים" על שמו (יונתן בן עוזיאל מט ח).

רואים אנו כמה גדולה מעלת ההודאה כי טבע האדם לא להודות ולומר טעיתי, ואם בכ"ז האדם מכניע את טיבעו ומידותיו בשביל בורא

עולם זוכה למעלה גדולה.

הגמרא בברכות (יב ב) אומרת "כל העושה עבירה ומתבייש בה מוחלין לו כל עוונותיו", ולכאורה מה הזכות הגדולה שבעבור שמתבייש ומתחרט יימחלו לו כל עוונותיו?

אלא מבארים בעלי המוסר שבדרך הטבע אדם מחזיק בטעותו ולא מודה שטעה, ולכן אדם ששובר מידתו ומודה שטעה מוחלין לו על כל עוונותיו.

וכן מצינו בנביאים על ענין ההודאה (יהושע פרקים ו-ז) שאדם שמודה על האמת זוכה לשכר גדול מן השמים, שבזמן שבאו להילחם על יריחו יהושע בן נון הזהיר את עם ישראל שלא לגעת בכל השלל מהמלחמה כי יש בו מטומאת הגויים, ועכן לקח מהחרם ולכן אח"כ כשנלחמו עם אנשי העי הפסידו בקרב ומתו שלושים וששה אנשים מעם ישראל, ובא יהושע ושאל מי לקח מהרכוש ומעל בחרם? ובא עכן ולא התבייש שטעה והודה שלקח מהחרם, והקב"ה נתן לו שכרו שחיבר את החלק השני של תפילת עלינו לשבח, "על כן נקוה לך" ונרמז שמו במילים ע'ל כ'ן נ'קוה ר"ת עכן.

המשנה בקידושין (ד יד) אומרת "הטוב שברופאים לגיהינום", ולכאורה מדוע לומר דבר כזה על רופא טוב? אלא מבאר שם המהרש"א, שכאשר הרופא מחשיב עצמו לטוב שברופאים ממילא הוא סומך על חכמתו ולא מתייעץ עם שאר הרופאים, ואף על פי שטועה ומסכן חיי החולה לא מתקן את דבריו, ולא מודה שטעה משום שמחשיב את עצמו לטוב שברופאים, ולכן אומרת המשנה "הטוב שברופאים לגיהינום".

לישועתך קיויתי ה'

והתורה מספרת שכשיעקב אבינו בירך את בניו הוא בירך כל אחד את הברכה הראויה לו, ואומר המדרש שכשנכנס דן לקבל ברכה מיעקב אבינו אמר - אבא, יש לי בן אחד והוא חירש ושמו חושים, מה כבר תוכל לברך אותי שיש לי רק בן אחד והוא חירש? אומר המדרש אמר יעקב אבינו לדן (מט יח) "לישועתך קיויתי ה'", יעקב אמר לדן תמיד

לקוות לישועתו של הקב"ה, וגם כשנראה שאין שום סיכוי בכל זאת תקווה לישועתו של הקב"ה, ובאמת כך היה שכשיצאו ישראל ממצרים שבט דן היה השבט השני בגודלו בעם ישראל והיו בו 62,700, ובנימין שהיו לו עשרה בנים שבטו מנה סך הכל 35,400.

תמיד לצפות לישועת ה'

לפעמים אדם חושב אם הייתי צדיק הייתי ראוי שה' יעשה לי נס, אבל אני יודע בעצמי שכמה עבירות עשיתי ובוודאי אני לא ראוי שה' יעשה לי נס, אבל זה לא נכון כי בכל מצב יהודי צריך לקוות לישועתו של הקב"ה, וכמו שאנו רואים אצל מנשה בנו של חזקיה המלך, שהיה רשע גדול מאוד ועבד לכל סוגי העבודה זרה, וכשהיה בצרה התפלל לקב"ה וקיווה לישועת השם והקב"ה הושיע אותו ועשה לו נס, כי כשבן חוזר לאבא שלו לא משנה אם חוזר בגלל שיש לו צרות או בגלל שהתגעגע לאבא שלו, תמיד האבא שמח שהבן שלו חזר.

כשדניאל נכנס לגוב האריות לא היה לו שום סיכוי בעולם לצאת חי, וכשחנניה מישאל ועזריה נכנסו לכבשן האש וכשאברהם אבינו נכנס לכבשן האש באור כשדים לא היה להם שום סיכוי בעולם לצאת חיים, אבל הם יצאו חיים כי קיוו לישועתו של הקב"ה.

עין הרע

"בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, בנות צעדה עלי שור" (מט כב) ואנו רואים בתורה הקדושה שכשיעקב אבינו בירך את יוסף הצדיק הוא אמר לו "בן פורת יוסף, בן פורת עלי עין", ודרשו חז"ל בגמרא (ברכות כ א) "עלי עין" אל תיקרא עלי עין אלא עולי עין פירושו שיוסף וזרעו עולים על העין, ואין עין הרע שולטת בהם, יעקב אבינו בירך את יוסף שלא ישלוט עליו ועל זרעו עין הרע.

והסיבה הראשונה שבגינה לא שלטה על יוסף עין הרע, היא בגלל שהייתה ליוסף עין טובה ומי שיש לו עין טובה עין הרע לא שולטת עליו, כי מי שיש לו עין טובה על הבריות גם בני אדם יש להם עין טובה עליו,

וכך אנו רואים שיוסף הצדיק בכל דבר אפילו שנראה רע היה מסתכל על הצד הטוב שבו, כמו שיוסף אמר לאחים שלו (נ כ) "ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב".

והסיבה השנייה שזכה יוסף שלא שלטה עליו עין הרע, אומר המדרש שיוסף היה יפה תואר והיו בנות מצרים עומדות על החומה כדי לראות פניו של יוסף הצדיק, ויוסף שמר את עיניו ולא הסתכל בבנות מצרים, ואמר לו יעקב עין שלא הסתכלה לראות דבר עבירה לא תשלוט עליה עין רעה, ואומרים חז"ל שיוסף זכה לכך מידה כנגד מידה: "עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו [שלא הביט באשת אדוניו פוטיפר], אין עין הרע שולטת בו".

רבינו האר"י הקדוש כותב, דע לך שכל מי שאינו מאמין שיש כח לעין הרע להזיק אין לו חלק באלוקי ישראל, ואע"פ שאינה מורגשת לבריות בעין אבל דע לך שיש כח בעין להזיק כדבר ממשי ממש.

והתורה אומרת לנו (דברים כח ח) "יצו ה' איתך את הברכה באסמיך", ודרשו חז"ל (תענית ח ב) "אין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין", שנאמר יצו ה' איתך את הברכה באסמיך במכוסה מימך.

ואמרו חז"ל על לוחות הברית הראשונות שהיו מעשה אלוקים, ונחצבו מתחת כיסא כבודו יתברך, והיה יופיים מבהיק להפליא ומרהיב כל עין. גם המעמד בו הם ניתנו היה מלא בסממנים מושכי עין, כמו שכתוב: "ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאוד... והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש" (שמות יט טז-יח), וסופן שהשתברו, וכפי שמפרש רש"י (שם לד ג) ש"על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהילות שלטה בהן עין רעה", ולכן הלוחות השניות ניתנו בצנעה גדולה כדי להסתירם מן העין, ובזכות זה התקיימו.

בילקוט שמעוני (תהילים פרק עה) מובא על אלישבע אשת אהרן אשר זכתה לכבוד ויקר שאיש לא זכה לו: "אלישבע בת עמינדב ראתה ארבע

שמחות ביום אחד, משה אח של אהרון בעלה מלך, אחיה נשיא נחשון בן עמינדב, בעלה אהרון כהן גדול, בניה נדב ואביהו סגני כהונה". וכשראו נשות עם ישראל את אלישבע, הביטו בה בהתפעלות, ומדיבור זה נגרם עין הרע גדול, אשר הוביל לפטירתם של שני בניה, נדב ואביהוא רח"ל.

וכן אמרו חז"ל בגמרא שחנניה מישאל ועזריה שהושלכו לכבשן האש על ידי נבוכדנצר הרשע משום שסירבו להשתחוות לצלם, ונעשה להם נס עצום שלא נשרפו כלל, ואף ריח של אש לא שלט בבגדיהם (ראה דניאל פרק ג), אולם ממעשה זה ואילך לא הוזכרו יותר קדושים אלו בכתובים כלל, והגמרא (סנהדרין צג א) אומרת שזהו משום שמרוב ההתפעלות שהייתה בקרב הציבור מהנס הגדול שארע להם ניתנה בהם עין הרע, ותוך זמן קצר נפטרו מן העולם, והאש של נבוכדנצר לא שרפה אותם אבל האש של עין הרע שרפה אותם.

אומרת הגמרא (בבא מציעא קז ב) רב דרש את הפסוק: "והסיר ה' ממך כל חולי" (דברים ז טו), וכפי שמפרש רש"י שם: "כל חולי - דבר שכל החולאים תלויים בו, וזו העין, עין רעה". ולמסקנה זו הגיע רב בעקבות ניסיון שעשה בבית הקברות, שעל ידי ייחודים וכוונות הצליח לעמוד על סיבת פטירתם של כל אלו שקבורים שם, ומצא שמכל מאה נפטרים, תשעים ותשע מתוכם נפטרו מפני עין רעה, ורק אחד נפטר כדרך כל הארץ.

יסודי הגוף ויסודי הנפש

"ישששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד" (מט יד-טו) שראה את המנוחה האמיתית בעולם הבא לכן ויט שיכמו לסבול בעולם הזה כדי לזכות למנוחה בעולם הבא. שהרי יש מנוחת הגוף ויש מנוחת הנפש, אדם שכל הזמן הולך אחרי התאוות שבלב שלו יכול להיות שיש לו מנוחת הגוף אבל מנוחת הנפש אין לו, כי התאוות לא נותנות לאדם מנוחת הנפש והנפש לא שקטה, אבל אדם שהולך

על פי התורה יש לו גם מנוחת הנפש וגם מנוחת הגוף, ובא יעקב אבינו ומגלה לנו שאדם זוכה שתהיה לו מנוחת הנפש רק כשיקבע עיתים ללימוד התורה.

מצווה אחת שווה כל ממון שבעולם

"ויצו אותם ויאמר אליהם, אני נאסף אל עמי קברו אתי אל אבותיי אל המערה אשר בשדה עפרון החיתי" (מט כב) יעקב אבינו מצווה את בניו שיקברו אותו בארץ ישראל, (מט כט-לב) "ויצו אותם ויאמר אליהם, אני נאסף אל עמי קברו אתי אל אבותיי אל המערה אשר בשדה עפרון החיתי: במערה אשר בשדה המכפלה אשר על פני ממרא בארץ כנען, אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרן החיתי לאחוזת קבר: שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו, שמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו, ושמה קברתי את לאה: מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת".

ולכאורה מדוע יעקב אבינו מאריך כ"כ ולא אמר סתם שיקברו אותו במערת המכפלה, ובוודאי בניו מבינים שמדובר במערה הידועה שבחברון, ולמה היה צריך לפרט ולומר שהיא המערה שקנה אברהם מעפרון החיתי, המערה והשדה שנקנו מאת בני חת? הלא בוודאי שיש לימוד וענין במה שהאריך יעקב אבינו בדבריו בשעותיו האחרונות.

אלא שיעקב אבינו אמר להם שחפץ הוא להיקבר במערת המכפלה, והדגיש להם שהיא המערה שאברהם אבינו קנה מאת בני חת בארבע מאות שקל כסף, ושלא היה ערך לכסף אצל אברהם אבינו, ואע"פ שאברהם היה עשיר גדול וכבד בכסף ובזהב, השכיל להשתמש בכספו לרכוש אוצרות רוחניים שהם אוצרות אמת נצחיים.

וכן מצינו שיעקב אבינו שילם ממון רב עבור הזכות להיקבר במערת המכפלה, וכמו שכתוב (נ ה) "הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען, שמה תקברני", ודרשו חז"ל (מדרש רבה) מהו לשון אשר "כריתי" לי, מלמד שנטל יעקב אבינו כל כסף וזהב שהביא מבית לבן, ועשה אותו כרי [ערימה], ואמר לעשיו, טול זה

בשביל חלקך במערה. הרי שיעקב אבינו היה מוכן למסור את כל רכושו שעמל עליו שנים רבות בבית לבן, ותמורתו לקבל רכוש אמיתי, את הזכות להיקבר במערת המכפלה.

דרך ישראל סבא

יש שתי פרשיות בתורה שעוסקות בפטירתו של אדם, פרשת חיי שרה העוסקת בפטירתה של שרה אמנו ופרשת ויחי שעוסקת בפטירתו של יעקב אבינו, ויש להבין מדוע פרשיות אלו נקראים בלשון חיים, 'חיי שרה' 'ויחי יעקב' ולא פטירת שרה ופטירת יעקב?

אלא אומרים רבז"ל בגמרא (תענית ה ב) "יעקב אבינו לא מת", ושואלת הגמרא איך אפשר לומר שיעקב אבינו לא מת הרי אנו רואים שיעקב אבינו נפטר וחנטו והספידו אותו וקברו אותו והתאבלו עליו, אלא אומרת הגמרא מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, הדרך של יעקב אבינו קיימת החינוך בדרך ישראל סבא, החינוך שמחנכים את הילדים להמשיך את המסורת של יעקב אבינו קיימת לכן יעקב אבינו לא מת.

הדבוק בחיים הנצחיים חי לנצח

ועוד אמרו חז"ל, שאין מיתה אצל הצדיקים וצדיקים במיתתם קרויים חיים, כי הצדיק זכה להידבק בדבר הכי נצחי שיש - בתורה הקדושה, ומי שדבוק בעץ החיים לא מת לעולם, אבל לעומת זאת הרשעים בחייהם קרויים מתים, רשע יכול להיות שהוא חי כאן בעולם הזה ומסתובב הולך לכאן הולך לשם, אבל הוא נחשב כמת כי עיקר חיות האדם זו חיות הנשמה.

מוסדות התורה והחסד "בית מאיר"

השיעור השבועי

מפי מורינו ורבינו בנם של קדושים האדמו"ר

הרב
שמואל שמעון טולידאנו
שליט"א

שיתקיים בעזרת ה' יתברך
במוסדות התורה והחסד **בית מאיר**
רחוב העצמאות 39 רובע סיטי אשדוד
ביום שלישי י"ז טבת 10.01.23
בשעה 20:45 בדיוק

הציבור מוזמן להשתתף